

منطبق نمودن کلاس درس مطالعات اجتماعی پایه سوم با آداب و رسوم بومی کرمانشاه

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۱۰/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۰۳/۱۸)

دکتر شهلا رضایی^۱

فرناز قادری زاده

شکیبا سپنجی

سرور سبحانی

چکیده

مقاله حاضر با توجه به مفهوم کلی فرهنگ، فرهنگ‌های قومی و مردمی، جایگاه فرهنگ کرمانشاه در برنامه‌های آموزش و پرورش رسمی در جهت سازگاری اجتماعی و تجلی فرد آموزش دیده به عنوان یک شهروند، تنظیم شده است. این مقاله با توجه به اهمیت موضوع، به ویژه نقش فرهنگ در آموزش و یادگیری را «شدن» تحلیل کرده و رابطه فرهنگ با اجتماع پذیری فرد و نقش فرهنگ‌های قومی را به منظور تربیت شهروند از طریق برنامه درسی بررسی کرده است. هم چنین در فرایند بررسی، شاخص‌هایی را برای فرهنگ، هویت ملی و شهروندی به دلیل تحول در برنامه ریزی درسی ارائه داده است. از طرفی، با توجه به وجود اقوام در کشور که همه از تبار ایرانی هستند و تحت لوای یک قانون در یک حکومت به نام ملت زندگی می‌کنند و با علم به این که برابری حقوق آحاد ملت در قانون اساسی مندرج است؛ لذا در مقاله سعی شده است که مبتنی بر مبانی نظری، برای برنامه ریزی و تنظیم برنامه‌های درسی در آموزش و پرورش رسمی، به جهت همراه ساختن راه فهمیدن و چگونه تمیزدادن یادگیرنده و آمادگی او برای شهروندی که ریشه در تفهیم فرهنگ قومی او و سایر اقوام دارد، پیشنهادهایی ارائه شود.

واژگان کلیدی: فرهنگ، فرهنگ بومی، مطالعات اجتماعی، تدریس، رسم و رسوم

مقدمه

فرهنگ عامیانه که از آن به فولکلور یاد می‌کنیم. مجموعه‌ای از آداب و رسوم، بازی‌ها و ادبیات شفاهی اقوام مختلف است که نشانه‌های بومی در آنها دیده می‌شود. ادبیات شفاهی (ادبیات عامیانه) از قرن‌ها پیش در قالب، ترانه، قصه، ضرب‌المثل و لالایی بین مردم رواج داشته است که به طور شفاهی نسل به نسل منتقل شده‌اند. چون این آثار از ذهن توده مردم برمی‌خاست، به ادبیات عامه شهرت دارند. در هر سرزمین بنا به شرایط اقلیمی، وضعیت معیشتی و باورهای مردم، فرهنگ بومی ویژه‌ای شکل می‌گرفت. قصه‌هایی که سینه به سینه روایت می‌شد و ترانه‌هایی که مردم در شالیزارها، کوچ عشایر، کنار دارِ قالی و در آیین‌های خود زمزمه می‌کردند، افکار و آرزوهای مردمی را نشان می‌دهد که احساسات خود را با زبانی ساده و بی‌پیرایه بیان کرده‌اند. این آثار بخشی از میراث فرهنگی ملت‌هاست که خاستگاه و خالقان اصلی آنها ناشناخته هستند. (فرهنگ و آموزش پرورش، قاسمی ۱۳۹۲) در کشور پهناور ایران به دلیل وجود اقوام گوناگون و تنوع فرهنگ‌ها و گویش‌ها، حوزه فرهنگ و ادبیات بومی، غنی است. با تحلیل ادبیات شفاهی اقوام می‌توان درباره شاخصه‌های فرهنگی و اجتماعی آنها اطلاعاتی کسب کرد. معرفی فرهنگ بومی به نوجوانان و ایجاد فضایی مناسب جهت پژوهش در این زمینه، هدفی ارزشمند است که می‌تواند از مدرسه آغاز شود. آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها، میراث فرهنگی و گردشگری، کتابخانه‌ها عمومی و مراکز فرهنگی در شناسایی این آثار به جوانان می‌توانند نقش مؤثری داشته باشند. کتاب‌های درسی رکن مهمی از نظام آموزشی را تشکیل می‌دهند. محتوای این کتاب‌ها در دانش‌افزایی و هدایت دانش‌آموزان به رشته تحصیلی تأثیر گذارست

بخش اول: کلیات

هدف غایی نظام‌های آموزشی در سراسر دنیا تعلیم افراد به منظور حضور در جامعه و انتقال هویت، فرهنگ، ارزش‌ها و اصول حاکم بر کشور است؛ به نحوی که نظام آموزش و پرورش در سراسر گیتی، گروه‌های دانش‌آموزی را در مدارس و کلاس‌های درس گردهم می‌آورد تا امیدها و انتظارات جامعه و افراد را برآورده سازد. در این بین علی‌رغم آنکه در ظاهر،

فراگیری علم و ترویج شاکله‌های آن مهم‌ترین اهداف نظام آموزشی به شمار می‌آیند، با این حال نباید از یاد برد که نظام آموزشی نقش مهمی در جامعه‌پذیری افراد ایفا می‌نماید. از این رو افراد علاوه بر فراگیری علم و دانش به شناخت خود و دیگران نیز می‌پردازند. به همین سبب نحوه شکل‌گیری شخصیت و جامعه‌پذیری فرد در این نظام از اهمیت قابل توجهی برخوردار است با توجه به گسترش اینترنت فرهنگ و هویت دچار تغییر شده است هدف ما از تحقیق پیش رو بررسی آموزش مطالعات با رویکرد فرهنگ بومی به دانش‌آموزان است

بخش دوم: پیشینه تحقیق

معلمان پایه پنجم شهر تهران « به این نتیجه رسیده‌اند که شش مؤلفه مؤثر در تدریس اثربخش معلمان عبارتند از: ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی معلمان، ویژگی‌های تخصصی معلمان، مهارت‌های تدریس، ارزشیابی آموزشی، کنش روانشناسانه و مدیریت کلاس عرفانی و همکاران ۸۹۳۱ در پژوهشی با عنوان «تدوین و اعتباریابی پرسشنامه تدریس اثربخش آموزگاران» به این نتیجه رسیده‌اند که تدریس اثربخش معلمان شامل هشت مؤلفه‌ای بسیار مهم است که عبارتند از: جامعه‌نگری در تدریس، شناسایی و حل مشکلات یادگیری، ایجاد جو یادگیری مشارکتی، تهیه طرح درس، ارزشیابی) روش کیفی و توصیفی(، ایجاد روحیه و جو مثبت در کلاس درس، مدیریت زمان کلاس، استفاده از تقویت‌کننده‌های مثبت ۱ پاول گن ۱ و دن کاوچک) ۱۸۸۸ مه این نتیجه رسیده‌اند که مهارت‌های اصولی موردنیاز معلمان در کلاس درس بر چندین عامل استوار است و روش پرسش و پاسخ کلاسی یکی از آنها است و یکی از اصول اساسی در عرصه آموزش این است که معلم بتواند شاگردان را در فرایند یادگیری کلاس درگیر کند و این روش یکی از پرکاربردترین روش‌ها برای افزایش مشارکت دانش‌آموزان و کنش متقابل آنها با معلم است کوجوکاریو و مات نارو، پژوهش‌های با عنوان «پرسشگری ابزار تفکر انتقادی» انجام داده‌اند یافته‌های پژوهش این دو نفر نشان می‌دهد که در طول ۱۵ سال گذشته در عرصه تعلیم و تربیت یکی از مهمترین ابزارها برای خلق تفکر انتقادی، پرسشگری بوده است.

بخش سوم: فرهنگ بومی در کتاب های ابتدایی کتاب مطالعات پنجم دبستان

در کتاب های (خوانداری) و (نوشتاری) مقطع ابتدایی یک یا دو « درس آزاد » بدون متن وجود دارد که دانش آموزان با راهنمایی آموزگار خود مطالبی شامل یک متن و سؤالات درک مفهوم تهیه می کنند و در آن صفحات می نویسند. دروس آزاد در فصل های (ایران عزیز)، (هنر و ادب)، (نام آوران)، (آداب زندگی) و (فرهنگ بومی) آمده است. دانش آموزان متنی متناسب با محتوای فصل تهیه و از آن متن، سؤالات درک مفهوم، نگارشی و املایی استخراج می کنند. بدین ترتیب دانش آموزان با راهنمایی آموزگار خود در تالیف یک درس از کتاب، مشارکت می کنند. و دانش آموزان هر استان میتوانند با توجه به استان خود مطالبی را بنویسند مثلاً در استان کرمانشاه معلم باید فرهنگ بومی کرمانشاه را در نظر بگیرد و در کلاس مطالعات اجتماعی فرهنگ کرمانشاه برجسته شود و مورد توجه قرار بگیرد. این بخش فرصت خوبی است تا دانش آموزان در زمینه آثار باستانی، شخصیت های برجسته میهنی، ادبیات بومی و تاریخ و جغرافیای زادگاه خود اطلاعاتی کسب کنند. شیوه های متنوعی در تدریس « درس آزاد » وجود دارد. در سال های چهارم پنجم ابتدایی، جمله سازی و پس از آن بند نویسی، متناسب با محتوای فصل کتاب، روش مناسبی است. جمله هایی که دانش آموزان ساخته اند، آموزگار بر تابلو می نویسد و با مشارکت بچه ها از جمله های مرتبط تعدادی انتخاب می شوند و دانش آموزان با آن جمله ها برای هر موضوع یک بند می نویسند. در سال های بالاتر دانش آموزان می توانند حکایت ها، لالایی ها، اشعار یا ضرب المثلهای شفاهی را از بزرگان خانواده جمع آوری کنند و به نگارش در بیاورند و یا یک مکان تاریخی شهر خود را با راهنمایی آموزگار معرفی کنند. این کار به تقویت نگارش دانش آموزان نیز کمک می کند. گاه آموزگار یک متن درس آزاد را آماده می کند و شیوه طرح پرسش های درک مفهوم را به شکل خلاصه به دانش آموزان آموزش می دهد تا آنها در انجام کار مهارتی کسب کنند. سپس از دانش آموزان می خواهد یک فعالیت مشابه آنچه در کلاس مشاهده کردند، به طور انفرادی یا گروهی انجام دهند. بدیهی است از دانش آموز مقطع ابتدایی انتظار کار پژوهشی در حد دبیرستان نداریم. دانش آموز در تهیه قصه، شعر محلی، آداب و رسوم یا معرفی یک شخصیت

به همکاری والدین یا آموزگار نیاز دارد اما اگر خود نوجوان در جمع آوری اطلاعات از طریق جست و جوی اینترنتی، مراجعه به کتاب و یا پرسش از دیگران نقشی داشته باشد، یادگیری بهتر صورت می‌گیرد. دانش‌آموزی که با شنیدن یک قصه عامیانه یا آداب و رسوم از زبان مادر بزرگ، آن را به شکل مکتوب، بازنویسی می‌کند، یک تجربه عملی کسب می‌کند که تاثیرش از رونویسی‌های تکراری به مراتب، بیشتر است. نکته مهمی که باید به آن پرداخته شود شخصیت‌شناسی است. در هر استان از افراد مشهور و سرشناسی هستند که برای محل زندگی خود مثمر ثمر واقع شدن، استان کرمانشاه هم از این قاعده مستثنا نیست به طور مثال می‌توان از آقای رحیم معینی کرمانشاهی از نویسندگان و شاعران گرانقدر این استان نام برد از آثار ایشان می‌توان به مجموعه شعر وی به نامهای ای شمعها بسوزید، فطرت، خورشید شب و حافظ نیز اشاره کرد و در شهرستان‌های این استان می‌توان به میرزا عبدالقادر قادری شاعر پاوه ای، استاد دکتر محمدرضا کنگاوری که از استادان دانشگاه علم و صنعت ایران هستند و تخصص شان هوش مصنوعی و پردازش زبان‌های طبیعی و دبیر همایش‌ها و جشنواره‌های مختلف رباتیک اشاره کرد. و دیگر مشاهیر شهرستان‌ها همانند جناب آقای حسین قلی خان در شهرستان سنقر کلیای یاد کرد ایشان از وزیران احمد شاه قاجار بوده اند و در شهرستان صحنه دکتر حسین معاون بنیانگذار اولین بیمارستان در شهرستان صحنه اشاره کرد.

مطلب بعدی که در درس هشتم کتاب مطالعات اجتماعی پایه سوم به آن پرداخته شده است شغل و درآمدها در مناطق مختلف است این استان به دلیل داشتن جاذبه‌های گردشگری و طبیعت بکرش معروف است به طور مثال منطقه اورامانات در این استان به ثبت جهانی رسیده جوانان این مناطق می‌توانند از این فرصت گردشگری برای ایجاد شغل استفاده کنند و با پتانسیل‌های مختلف اعم از نوع غذا پوشش‌های جذاب و محلی منطقه اورامانات برای یادگیری و هم برای جذب توریست استفاده کنند. در بخش گردشگری باید به مکان‌های تاریخی و طبیعی فراوان این استان هم اشاره کرد از اماکن طبیعی این استان میتوان از آبشار بل در روستای هجیج در شهرستان پاوه نامبرد که از جاذبه‌های طبیعی این شهرستان است آبشار آب معدنی بل با حجم و فشار زیاد از شکاف کوه بیرون می‌زند و چشم انداز باشکوهی را خلق

میکند و همچنین آرامگاه سید عبدالله در کنار این آبشار عظیم که ایشان برادر امام موسی کاظم هستند و در گویش محلی به کوسه هجیج مشهور هستند که سالانه مقصد گردشگران داخلی و خارجی بسیاری هستند. از بناهای تاریخی استان کرمانشاه معبد آناهیتا در شهرستان کنگاور که این بنا دومین بنای سنگی بزرگ کشور پس از تخت جمشید است و دیگر جاذبه های گردشگری مربوط به شهرستان گیلانغرب به نام تنگه گولم شار زیبای تنگ گولم در ۲۰ کیلومتری این شهر واقع گردیده استان کرمانشاه جاذبه های گردشگری فرهنگی تاریخی بسیاری دارد که می تواند هم در زمینه جذب گردشگر موفق عمل کند و هم باعث رونق اقتصادی و معیشتی مردم این استان گردد که این موارد و موارد بسیار دیگری نیز وجود دارند که میتوان با آشنا نمودن دانش آموزان به این موهبت های الهی گامی موثر در معرفی و شناخت و ویژگیهای طبیعی و فرهنگی استان به دانش آموزان برداشت.

نتیجه گیری

در تدریس فرهنگ بومی دو دیدگاه وجود دارد، یکی بر بعد هنری و دیگری بر بعد علمی آن تاکید می ورزد و مجری هر یک مسلماً روش تدریس خواسته خود را خواهد داشت. در بعد هنری تدریس، برهنر مند بودن معلم و ذهنی کردن، ادراک و ابتکار و خلاقیت تکیه می کند. در نقطه مقابل بعد علمی شامل تمرین هدایت کننده، مرور روزانه، بازخورد و اصلاح، مرورهای هفتگی و از این قبیل است.

۱- دیدگاههای اخیر به تلفیقی در این دو بعد هنر و علمی تکیه دارند. صاحب نظران معتقد هستند علم باید به عنوان بنای نیرومند برای هنر تدریس به کار گرفته شود و نمی توان مجموعه ای از بایدها و نبایدها را از آن استنتاج نمود. و باید فرهنگ بومی را بصورت کلی تدریس کرد

۲- علم و هنر می تواند به عنوان فرایند یا محصول باشند، فرایند علم بر عقلانیت تکیه داشته و محصول آن دانش در جریان تدریس باید علم و هنر، احساس و عاطفه و عقل به هم پیوند بخورند تا بتواند تاثیر گذار گردد.

۳- معلم در نقش مدیر یا مشاور و دوست شاگردان می تواند به عنوان مشاور، ضمن ایجاد

آمادگی و انگیزه در دانش‌آموزان و صبر و حوصله لازم، شوق به یادگیری و شناخت فرهنگ بومی را در دانش‌آموزان تحریک کند و با طرح سؤال و ایجاد صمیمیت آنها را به تفکر و پاسخگویی و کار گروهی وا دارد.

معلم آگاه ضمن بهره‌گیری از روشهای مختلف تلاش می‌کند که اراده و اختیار شاگرد را به رسمیت شناخته و او را مسئول یادگیری می‌داند که این شیوه مبتنی بر بهره‌گیری از روش‌های فعال تدریس است که به دانش‌آموزان مسئولیت می‌بخشد، بدیهی است بر سر راه روش تدریس فعال، موانع و چالش‌هایی وجود دارد که مسئولان ذیربط می‌بایست به آن عنایت نمایند که از جمله می‌توان به مواردی چون محتوای درسی که می‌بایست مطابق فرهنگ و آداب و رسوم مناطق باشد، همچنین صلاحیت و توانایی معلمان و گرایش و نگرشهای اجتماعی، امکانات آموزشی و... اشاره کرد.

منابع و مآخذ

- انگیزش برای یادگیری: ترجمه حسین زاد - رمضان ۸۰ تشر دنیای پژوهش - چاپ اول - مؤلف استیک و یو راجی.
- روان شناسی یادگیری بر بنیاد و نظریه ها: پارسا محمد - ۱۳۷۲ - انتشارات بعثت - تهران.
- راهنمای علمی پژوهش در عمل: قاسمی - پویا، اقبال - پژوهشکده تعلم و تربیت - تهران.
- برنامه ریزی درسی: ملکی، حسن - انتشارات مدرس - چاپ سوم - تهران.
- روشها و فنون تدریس: دکتر خورشیدی، عباس - انتشارات یسطرون - چاپ اول - تهران
- ۱۳۸۱
- راهنمای کاربردی روشهای نوین تدریس: دکتر احمدیان، محمد - انتشارات اینه - چاپ اول - تهران - پاییز ۱۳۷۸.
- نظریه های یادگیری و فراشناختی در فرایند یادگیری و یاد دهی: فورجیان، نادر قلی و همکاران - انتشارات تربیت - چاپ اول - تهران ۱۳۷۷.
- پیک احساس، تفکر، رفتار: شماره ۲۸ - آبان ماه ۸۵ - اداره آموزش و پرورش ناحیه ۴ - گروه روان شناسی